

УДК:94(477-25) «1900/1917»:338.48-44(1-21)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-19-11>

Шевчук Т.В.

<https://orcid.org/0000-0002-2648-3165>

ОБСТАВИНИ ВІДКРИТТЯ ПОЛІТЕХНІЧНОГО ІНСТИТУТУ В ПУТІВНИКАХ ПО КИЄВУ (1900 р. – ПОЧАТОК ХХ ст.)

У ХІХ – на початку ХХ ст. на Києві, місті, яке приваблювало багатьох відвідувачів, позначалися загальнодержавні тенденції в розвитку вугільної, металургійної, машинобудівної, легкої, харчової промисловості, сільського господарства, а разом з тим – брак інженерів, агрономів і техніків. На цьому тлі виникла гостра потреба в заснуванні у Києві вищого закладу технічної освіти, яким і став Київський політехнічний інститут, відкритий 1898 р. Водночас саме в цей період туризм, котрий раніше був радше доповненням до паломництва, поступово переростав у масовий, відповідно й путівники, як видання, де окреслюються варті уваги маршрути, ставали все популярнішими. Тож важливо простежити, як новий виш входив до сфери уваги відвідувачів міста, і яку роль у цьому відігравали автори путівників – цінних комплексних джерел із історії міського повсякдення. У статті розглядаються особливості висвітлення в путівниках по Києву обставин відкриття Київського політехнічного інституту. Можна зробити висновки, що найбільше інформації про обставини відкриття Київського політехнічного інституту міститься в тих путівниках (крім К. Свірського), які вийшли друком одразу незабаром після відкриття цього закладу освіти (1900 р. і 1901 р.), хоча один із них – перевидання М. Сементовського – в першу чергу орієнтувався на паломників, а тільки в другу – на світських гостей міста. Ймовірно, укладачі прагнули зафіксувати як найдокладніше ще незавершений процес, який розгортався перед ними. В. Чеховський, котрий відкрито позиціонував свою роботу як присвячену модерним рисам тогочасного Києва, розкрив у ній головні, на його думку, передумови, та ключові аспекти постановня інституту від планування до реалізації конкретизованого проекту, а серед найвизначніших залучених осіб не обійшов увагою етнічно споріднених із собою поляків, проте не перебільшував їхньої ролі. Пізніші видання вже не виходять за межі розміщення інформації, на думку авторів, найважливішої для середньостатистичних мандрівників. Впадає в око наголошування навіть при найбільш стислому висвітленні подій великої ролі пожертв від приватних осіб, часом із вказівкою вартості проекту.

Ключові слова: Київ кінця ХІХ – початку ХХ ст., заклад освіти, повсякдення, мікроісторія, Київський політехнічний інститут, мандрівник.

У ХІХ – на початку ХХ ст. на Києві, місті, яке приваблювало багатьох відвідувачів, позначалися загальнодержавні тенденції в розвитку вугільної, металургійної, машинобудівної, легкої, харчової промисловості, сільського господарства, а разом з тим – брак інженерів, агрономів і техніків. На цьому тлі виникла гостра потреба в заснуванні у Києві вищого закладу технічної освіти, яким і став Київський політехнічний інститут, відкритий 1898 р. [1]. Водночас саме в цей період туризм, котрий раніше був радше доповненням до паломництва, поступово переростав у масовий, відповідно й путівники, як видання, де окреслюються варті уваги маршрути [2, с. 125], ставали все популярнішими. Тож важливо простежити, як новий виш входив до сфери

уваги відвідувачів міста, і яку роль у цьому відігравали автори путівників – цінних комплексних джерел [3, с. 22] із історії міського повсякдення.

На особливості цих видань, присвячених Києву, а також висвітлення там окремих пам'яток звертали увагу В. Осьмак [4], К. Диса [5; 6; 7; 8; 9], О. Мусяченко [10] й А. Кізлова [2; 11]. Київський політехнічний інститут у цьому контексті не ставав предметом окремого дослідження.

Мета статті – визначити на мікроісторичному рівні особливості висвітлення в путівниках по Києву обставин відкриття Київського політехнічного інституту.

У вставці в путівник, опублікований 1900 р. під прізвиськом М. Сементовського (сам автор помер 1879 р. [12, с. 524]), орієнтований і на паломників, і на туристів широкого профілю [8, с. 25], визнано, що Київський політехнічний інститут Імператора Олександра II – це вищий навчальний заклад, який створить нову епоху м. Києва [13, с. 193]. Імовірно, саме через це у виданні досить докладно описано, що випрацювання статуту закладу, будівництво його споруд і взагалі все, що стосується інституту, велося з суто американською енергією та щедрістю. 30 січня 1898 р. було тільки затверджено проект політехнікуму, а 15 серпня почалися заняття й 1 вересня цього року [1900. – *Т.Ш.*] заняття почнуться у власному приміщенні. Підкреслено, що ініціатива створення інституту, як і в Америці, належала приватним особам, на що вони пожертвували близько 1 млн. руб. Окрім того, згадано й те, що Київська дума надала понад 300000 руб., а військове відомство поступилося 100 дес. своєї землі. Наголошено, що витрати зі зведення приміщень інституту, враховуючи спорудження будинків для службовців, механічних майстерень, влаштування сільськогосподарської ферми тощо обраховані в 1200000 руб. [14, с. 250]. Конкретні прізвиська приватних жертводавців при цьому в путівнику не згадуються.

Лише одним реченням про те, що інститут обійшовся в близько 1300000 руб., причому 300000 на цю справу пожертвувало місто, а решту – приватні особи [13, с. 193], обмежився в своєму путівнику, опублікованому 1901 р., К. Свірський. У перевиданні 1913 р. автор уточнив суму як близько 3150000 руб., з яких майже мільйон на цю справу пожертвувало місто і приватні особи [15, с. 149], можливо, було враховано не тільки будівництво, а й належне обладнання інститутських приміщень.

В першому польськомовному путівнику по Києву В. Чеховський запропонував читачам доволі чітку картину того, що він вкладав у поняття сучасного міста, починаючи основну частину праці з тих об'єктів, що й робили Київ модерним на межі XIX–XX ст., зокрема й закладів освіти та науки [7, с. 23, 26].

Щодо Політехнічного інституту В. Чеховський зазначив про досить тривале і жваве обговорення потреби в технічному закладі освіти у Києві. Так, він згадав, як кандидати в «батьки міста» не раз доводили, що Київ конче потребує такого закладу і обіцяли докласти всіляких зусиль, аби дати його місту, але справа не

зрушувала з місця. Коли ж у жовтні 1898 р. до Києва прибув міністр фінансів Вітте, до нього прибула депутація, просячи допомогти місту в заснуванні технічної школи. Приймаючи депутацію, міністр висловив думку, що Києву слід було б мати не технічну школу, а вищий технічний навчальний заклад, і що уряд буде всіляко сприяти в цьому напрямку [16, s. 199–200]. Тож спершу розкрито соціально-політичні передумови появи інституту.

Надалі автор путівника зробив розлогий огляд становища тогочасної цукрової промисловості. А саме пояснив, у якій гострій кризі вона перебувала через розпад цукрового синдикату й те, що внаслідок цього велику кількість цукру перестали вивозити за кордон, тож цукровиробники почали втрачати ґрунт під ногами, вважаючи, що ціни на цукор дуже впадуть, а їм переважно загрожує банкрутство. Згадано, що представники промисловості надали петицію міністру фінансів, просячи врегулювати виробництво цукру урядовими приписами. Щоб здобути прихильність уряду, власники цукрових підприємств висловили готовність зробити великі грошові пожертви на якусь громадську мету, наприклад, відкриття в Києві навчального закладу. Вказано, що, позаяк уряд виконав прохання цукрівників і видав розпорядження, котрим зобов'язував підприємства вивозити за кордон надлишки цукру, то більшість представників галузі відчули себе морально зобов'язаними посприяти справі відкриття в Києві вищого навчального закладу [16, s. 200].

Втім, сам же В. Чеховський підсумував, що вже складно достовірно визначити, кому саме, чийій ініціативі Київ завдячує політехнікою, чи міському уряду, чи цукрівникам. Однак розлого висвітлив, як, незалежно від засідань спеціальної комісії під головуванням міського голови С. Сольського, в приватному житлі Л. Бродського почалися наради, які мали на меті уточнення планів відкриття в Києві вищого навчального закладу. На наради запрошували професорів університету, інженерів управління південно-західних доріг, представників товариства землеробів, техніків, редакторів місцевих ЗМІ тощо. Справу відкриття вищого навчального закладу прийняли до серця дуже палко й швидко виносили в загальних рисах проект політехніки: вищого навчального закладу з чотирьох відділень (механічного, інженерного, хімічного й агрономічного), який мав на меті готувати керівників великих промислових підприємств [16, s. 200–201].

Також В. Чеховський відзначив роль у роботі комітету з будівництва політехніки тодішнього генерал-губернатора Південно-Західного краю О. Ігнат'єва, до якого приватні ініціатори справи звернулися з проханням узяти діяльність комітету під опіку й сприяти відкриттю в Києві політехніки. Наголошується, що О. Ігнат'єв дуже гаряче взявся до сприяння цій справі. Комітет, який він очолив, визначив низку делегацій, і після кількох місяців всі засади, на яких мав відкритися новий навчальний заклад, уже було випрацьовано [16, s. 201]. Підкреслено й те, що подібних навчальних закладів на той час ще не було в усій державі, тож слід було уважно обміркувати програму

дисциплін, які мали викладатися в кожному відділенні, організувати адміністрацію. Київський комітет і його комісії на чолі з К. Немішаєвим, М. Бунге, Б. Ханенком, І. Рахманіновим і Н. Рененкампом доклали великих зусиль, бо обміркував і розробив проект нового навчального закладу (додано також, що цей проект став взірцем для варшавської та інших політехнік, які мають постати [16, s. 202]) [16, s. 201]. Насправді, в 11 технічних вузах, що діяли тоді в Російській імперії, навчалось лише 5497 студентів [1]. Отже, попри високу оцінку підтримки генерал-губернатора, автор путівника все-таки зберіг визнання вирішальної ролі в розвитку концепції закладу за тими, хто ретельно її готував.

Наведено в путівнику В. Чеховського і перелік жертводавців. Окрім 300000 руб. з міського бюджету та 72000 руб. від фондового комітету, згадано 150000 руб. від М. Терещенка, 100000 руб. від Л. Бродського, 5000 руб. від графа Й. Потоцького та 3000 руб. від графа К. Потоцького, згадані кошти ще від 10 осіб польського походження без ініціалів імен – Щеньовського (10000 руб.), Собанського (15000 руб.), Сулатицького (5000 руб.), гр. Тишкевича (1000 руб.), кн. Сангушка (500 руб.), кн. Святополк-Четвертинський (1000 руб.), Меленевського (500 руб.), гр. Браницького (3000 руб.), гр. Ржевуського (1000 руб.) [16, s. 202]. Це відповідає загальній концепції путівника, спрямованій на акцентування польського Києва.

Те, що всього зібрали 100000 руб., що жертводавцями були переважно, не враховуючи згаданих, управління цукрових підприємств Південно-Західного краю [16, s. 202], автор також зазначив.

Окремо В. Чеховський розкрив і роль Києва як міста. Назвав суму 300000 руб., яка надійшла з міського бюджету, а також згадав, що саме міська влада надала місце для розбудови корпусів політехніки. Підкреслив, що це було непросто, бо потрібна була велика територія, а таку важко знайти в центрі міста [16, s. 202]. Висвітлено також, як ділянку шукали в передмістях і після численних обговорень постановили отримати у військового відомства 38 дес. землі по Житомирському шосе, даючи навзаєм 76 дес. міської землі в іншій місцевості [16, s. 202].

Не залишено без уваги й роль тієї делегації, котра опрацювала в загальних рисах критерії, яким мав відповідати корпус політехніки (скільки в ньому мало бути зал, лабораторій, аудиторій, кабінетів з огляду на кількість студентів і педагогічні вимоги), а також конкурс серед кількох знаменитих архітекторів на найкращий проект корпусів, у якому переміг академік Кітнер [16, s. 202–203].

Згаданий і той чинник, котрий, на думку В. Чеховського, суттєво прискорив відкриття закладу, а саме приватні пожертви, зокрема внесок Л. Бродського, за який вдалося зняти в Києві приватний будинок та розмістити в ньому політехніку з тим розрахунком, що її відкриють уже восени 1898 р. Завдяки цьому, поки державна дума розглядала проект і бюджет політехніки, було

призначено директора нового закладу, почали підбирати науковий персонал і в серпні 1898 р. вже відбулися вступні іспити [16, s. 202–203].

Розкрито в путівнику основні віхи відкриття Політехніки. Згадано, що урочисте відкриття відбулося 31 серпня 1898 р. Акт провели в торговій школі, корпус якої на рік винайняв Л. Бродський. Було відправлено короткий молебень, після чого на спеціальному засіданні, директор департаменту промисловості й торгівлі Ковалевський у гарній промові подякував усім причетним до відкриття політехніки та висловив якнайкращі побажання закладу і його вихованцям; також виступили голова будівельної комісії Самохвалов та директор інституту Кирпичов. Численна публіка гаряче аплодувала промовцям, настрій був піднесений і урочистий [16, s. 203]. В. Чеховський не оминув увагою, що за день до акту освятили наріжний камінь корпусів політехніки, розбудова яких велася з великою енергійністю. На доказ цієї енергійності наведено те, що хімічний павільйон був готовий уже через рік, а головний – через два роки [16, s. 204].

Також автор путівника уточнив, що головний корпус звело варшавське технічне бюро під фірмою Кукш і Людке, а інші будувала київська контора Лева Гінзбурга. Підсумовуючи, вказав, що вартість будівництва досягла 1300000 руб. (мільйон зібрали, як було згадано, на приватні пожертви, а 300000 дав уряд) [16, s. 204].

Путівники, до підготовки яких долучився С. Богуславський, щодо заснування Київського політехнічного інституту містять спільну інформацію про те, що заклад було засновано 1897 р. під головуванням колишнього начальника краю графа О. Ігнат'єва комітет з розроблення проекту політехнічного інституту та зі збирання пожертв на цю мету настільки успішно виконав своє завдання, що в січні 1898 р. статут політехнікуму затвердили, а загальна сума пожертв становила понад 100000 руб. 15 серпня того ж року вже було відкрито перший курс інституту в приміщенні щойно добудованого приміщення Київського комерційного училища по вул. Бульварно-Кудрявській, а 30 серпня відбулося урочисте закладання власних приміщень інституту. Місце для цього (36 десятин [17, с. 64; 18, с. 75]) відвело безоплатно військове відомство за передмістям Шулявкою, на Брест-Литовському шосе [17, с. 64; 19, с. 75; 20, с. 84]. До того ж у виданні 1906 р. ще є згадка про те, що серед київських вищих навчальних закладів політехнічний інститут найбільш юний і зобов'язаний виникненням передусім громадській ініціативі та приватним великим пожертвам [17, с. 64]. Також 1906 р. згадується, що споруди інституту добудували 1901 р., до того ж загалом їх зведення разом з обладнанням обійшлися в понад 3150000 руб. [17, с. 64–65].

У виданнях путівника, до яких долучився А. Максимов (як за 1915 р., так і за 1916 р.), про обставини заснування інституту згадано тільки те, що основні споруди закладу з обладнанням коштували близько 3150000 руб., до того ж майже мільйон на цю справу пожертвувало місто, громадські установи та

приватні особи [21, с. 42; 22, с. 42]. В путівнику-довіднику 1904 р. є тільки те, що інститут обійшовся в близько 1500000 руб. [23, с. 48]. Також дуже лаконічно історію постановня Політехніки висвітлив К. Шероцький, котрий зазначив, що інститут відкрили на приватні кошти 1898 р., а його приміщення збудував архітектор Кітнер [24, с. 335].

Отже, найбільше інформації про обставини відкриття Київського політехнічного інституту міститься в тих путівниках (крім К. Свірського), які вийшли друком одразу незабаром після відкриття цього закладу освіти (1900 р. і 1901 р.), хоча один із них – перевидання М. Сементовського – в першу чергу орієнтувався на паломників, а тільки в другу – на світських гостей міста. Ймовірно, укладачі прагнули зафіксувати якнай докладніше ще незавершений процес, який розгортався перед ними. В. Чеховський, котрий відкрито позиціонував свою роботу як присвячену модерним рисам тогочасного Києва, розкрив у ній головні, на його думку, передумови, та ключові аспекти постановня інституту від планування до реалізації конкретизованого проекту, а серед найвизначніших залучених осіб не обійшов увагою етнічно споріднених із собою поляків, проте не перебільшував їхньої ролі. Пізніші видання вже не виходять за межі розміщення інформації, на думку авторів, найважливішої для середньостатистичних мандрівників. Впадає в око наголошування навіть при найбільш стислому висвітленні подій великої ролі пожертв від приватних осіб, часом із вказівкою вартості проекту.

Список використаних джерел та літератури

1. Київський політехнічний інститут: нарис історії / Г.Ф.Беляков [та ін.]; гол. ред. М.З.Згуровський [та ін.]. К.: Наук. думка, 1995. URL: https://kpi.ua/history_1898-1917
2. Кізлова А. Київський інститут шляхетних дівчат у путівниках XIX – початку XX ст. *Київські історичні студії*. Вип. 1 (12). 2021. С. 124–133. DOI:10.28925/2524-0757.2021.114. С. 125.
3. Альков В. Путівники як джерело з історії дозвілля мешканців великих міст Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX століття. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/46586378.pdf>
4. Осьмак В.А. Путівники XIX – початку XX ст. як складова київського тексту (до постановки проблеми). *Наукові записки НаУКМА*. 2009. Т. 88: Теорія та історія культури. С. 28–30.
5. Диса К.Л. Образ модерного міста в путівниках по Києву межі XIX–XX ст. *Живучи в модерному місті: Київ кінця XIX – середини XX століть*. К., 2016. С. 82–95.
6. Диса К.Л. Польські місця пам'яті у Києві кінця XIX ст. (на прикладі путівника «Kijów i jego ramiątki» Вацлава Чеховського). *Європейський світ*. 2012. Вип. 6. С. 16–31.
7. Диса К.Л. Путівник Вацлава Чеховського «Kijów i jego ramiątki» як приклад представлення польських місць пам'яті у Києві. *Наукові записки НаУКМА*. 2014. Т. 156: Історичні науки. С. 23–31.
8. Диса К.Л. Путівники для паломників до Києва середини XIX ст.: закладення канону? *Наукові записки НаУКМА*. 2015. Т. 169: Історичні науки. С. 25–30.
9. Диса К.Л. Трансформація представлення Києво-Могилянської академії у путівниках другої половини XIX – початку XX ст. *Terra academica*. 2016. С. 267–281.
10. Мусіяченко О.С. Путівники кінця XIX — початку XX ст. про музичне середовище Києва. *Сторінки Історії*. 2020. Вип. 50. С. 24–35. DOI: 10.20535/2307-5244.50.2020.210118

11. Кізлова А.А. Святині Флорівського монастиря у путівниках і довідниках ХІХ – початку ХХ ст. *Емінак*. 2016. № 1 (1). С. 38–44.
12. Ясь О. Сементовський Микола Максимович. *Енциклопедія історії України*. Т. 9. К., 2012. С. 524.
13. Свирский К. Практический иллюстрированный путеводитель по Киеву. К.: Прогресс, 1901.
14. Сементовский Н. Киев, его святыни, древности, достопамятности и сведения, необходимые для его почитателей и путешественников. Изд. 7-е испр. и по современ. дан. доп. К.; СПб., 1900.
15. Свирский К. Практический иллюстрированный путеводитель по Киеву. 2-е изд., испр. и доп. К.: Ящевский, 1913. С. 149.
16. Siechowsky W. Kijów i jego pamiątki: z planem, widokami miasta i ryciami wazniejszych budynków. К.: Кульженко, 1901.
17. Карманный иллюстрированный путеводитель по г. Киеву и его окрестностям: [с планом г. Киева]. К.: Изд. С. М. Богуславского, 1906.
18. Спутник по г. Киеву: иллюстрированный путеводитель по Киеву и его окрестностям: с адресным отделом, фототипическими видами и планом гор. Киева. Изд. 8-е С. Богуславского, испр. и доп. Д. Марголиным. К.: Тип. 1-й артели печ. дела, 1912.
19. Спутник по г. Киеву: иллюстрированный путеводитель по Киеву и его окрестностям: с адресным отделом, фототипическими видами и планом г. Киева. Изд. 4-е С. Богуславского, испр. и доп. Д. Марголиным. К.: Прогресс, 1908.
20. Спутник по г. Киеву: иллюстрированный путеводитель по Киеву и его окрестностям: с адресным отделом, фототипическими видами и планом гор. Киева. Изд. 8-е С. Богуславского, испр. и доп. Д. Марголиным. К.: Тип. 1-й артели печ. дела, 1913.
21. Наглядный план г. Киева, путеводитель и справочная книжка. Киев, его святыни, древности, памятники, достопримечательности и окрестности / собств. изд. А. Максимова. К.: Чоколов, 1915.
22. Перспективный план г. Киева, путеводитель и справочная книжка. Киев, его святыни, древности, памятники, достопримечательности и окрестности / собств. изд. А. Максимова. Изд. 3-е, доп. и улучш. К.: Чоколов, 1916.
23. Киев: Спец. сб. торг.-пром. фирм для справок по всем отраслям коммерции и профессий: Ил. путеводитель : Все важн. адреса, справки и сведения. К.: Г.К.Т., 1904.
24. Шероцкий К. Киев. Путеводитель. К.: Кульженко, 1917.

References

1. Bieliakov, H. F. et al. (1995). *Kyivskiy politekhnichnyi instytut: narys istorii* [Kyiv Polytechnic Institute: an Outline of History]. Kyiv: Nauk. dumka. [Online]. Available from: https://kpi.ua/history_1898-1917. [In Ukrainian].
2. Kizlova, A. (2021). Kyivskiy instytut shliakhetnykh divchat u putivnykakh ХІХ – pochatku ХХ st. [Kyiv Institute for Noble Maidens in the Guidebooks (19th – early 20th Centuries)]. *Kyivski istorichni studii*, issue. 1 (12), pp. 124–133. DOI:10.28925/2524-0757.2021.114. S. 125. [In Ukrainian].
3. Alkov, V. (n. d.). *Putivnyky yak dzherelo z istorii dozvillia meshkantsiv velykykh mist Rosiiskoi imperii naprykintsi ХІХ – na pochatku ХХ stolittia* [Guidebooks as a Source of the History of the Leisure Time of Residents of Large Cities of the Russian Empire at the Late 19th – at the Early 20th Century]. [Online]. Available from: <https://core.ac.uk/download/pdf/46586378.pdf> [In Ukrainian].
4. Osmak, V.A. (2009). Putivnyky ХІХ – pochatku ХХ st. yak skladova kyivskoho tekstu (do postanovky problemy) [Guidebooks of the 19th – early 20th Cent. as a Component of the Kyiv Text (to the Problem Statement)]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, vol. 88: Teoriia ta istoriia kultury, pp. 28–30. [In Ukrainian].

5. Dysa, K.L. (2016). Obraz modernoho mista v putivnykakh po Kyievu mezhi XIX–XX st. [The Image of a Modern City in Guidebooks for Kyiv at the Turn of the 19th–20th Cent.]. *Zhyvuchy v modernomu misti: Kyiv kintsia XIX — seredyny XX stolit.* Kyiv, pp. 82–95. [In Ukrainian].
6. Dysa, K.L. (2012). Polski mistsia pam'iaty u Kyievi kintsia XIX st. (na prykladi putivnyka “Kijów i jego pamiątki” Vatslava Chekhovskoho) [Polish memorials in Kyiv at the end of the 19th century. (on the example of the guide book “Kijów i jego pamiątki” by Vaclav Chekhovsky)]. *Yevropeyskiy svit*, issue 6, pp. 16–31. [In Ukrainian].
7. Dysa, K.L. (2014). Putivnyk Vatslava Chekhovskoho “Kijów i jego pamiątki” yak pryklad predstavlenia polskykh mistia pam'iaty u Kyievi [Travel Guide by Vaclav Ciechowski “Kijów i Jego Pamiątki” as the Exemplum of Presenting Polish Memory Sites in Kyiv]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, vol. 156: Istorychni nauky, pp. 23–31. [In Ukrainian].
8. Dysa, K.L. (2015). Putivnyky dlia palomnykiv do Kyieva seredyny XIX st.: zakladennia kanonu? [19th Century Guidebooks for Pilgrims to Kyiv: Creation of a Canon?]. *Naukovi zapysky NaUKMA*, vol. 169: Istorychni nauky, pp. 25–30. [In Ukrainian].
9. Dysa, K.L. (2016). Transformatsiia predstavlenia Kyievo-Mohylianskoï akademii u putivnykakh druhoï polovyny XIX – pochatku XX st. [The Transformation of the Presentation of the Kyiv-Mohyla Academy in Guidebooks of the Second Half of the 19th and Early 20th Cent.]. *Terra academica*, pp. 267–281. [In Ukrainian].
10. Musiiachenko, O.S. (2020). Putivnyky kintsia XIX – pochatku XX st. pro muzyчне seredovyshche Kyieva [Guidebooks of the Late XIX – Early XX Cent. about the Musical Environment of Kyiv]. *Storinky Istorii*, issue 50, pp. 24–35. DOI: 10.20535/2307-5244.50.2020.210118 [In Ukrainian].
11. Kizlova, A.A. (2016). Sviatyni Florivskoho monastyrja u putivnykakh i dovidnykakh XIX – pochatku XX st. [Sacred Objects of St. Florus Monastery in Guide-books and Reference Works in XIX – Early XX Centuries]. *Eminak*, 1 (1), pp. 38–44. [In Ukrainian].
12. Yas, O. (2012). Sementovskiy Mykola Maksymovych [Mykola Maksymovich Sementovskiy]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, vol. 9. Kyiv, pp. 524. [In Ukrainian].
13. Svirskij, K. (1901). *Prakticheskij illjustrirovannyj putevoditel' po Kievu* [Practical Illustrated Guide to Kyiv]. Kiev: Progress. [In Russian].
14. Sementovskij, N. (1900). *Kiev, ego svjatyni, drevnosti, dostopamjatnosti i svedeniya, neobhodimye dlja ego pochitatelej i puteshestvennikov* [Kyiv, its Shrines, Antiquities, Sights and Information Necessary for its Admirers and Travelers]. Izd. 7-e ispr. i po sovremen. dan. dop. Kiev, Sankt-Peterburg. [In Russian].
15. Svirskij, K. (1913). *Prakticheskij illjustrirovannyj putevoditel' po Kievu* [Practical Illustrated Guide to Kyiv]. 2-e izd., ispr. i dop. Kiev: Jashhevskij. [In Russian].
16. Ciechowsky, W. (1901). *Kijów i jego pamiątki: z planem, widokami miasta i ryciami wazniejszych budynków* [Kiev and its Souvenirs: with a Plan, City Views and Engravings of Important Buildings]. Kiev: Kulzhenko. [In Polish].
17. *Karmannyj illjustrirovannyj putevoditel' po g. Kievu i ego okrestnostjam: [s planom g. Kieva]* [Pocket Illustrated Guide to Kyiv and its Environs: [with a Plan of Kyiv]]. (1906). Kiev: Izd. S.M. Boguslavskogo. [In Russian].
18. *Sputnik po g. Kievu: illjustrirovannyj putevoditel' po Kievu i ego okrestnostjam: s adresnym otdelom, fototipicheskimi vidami i planom gor. Kieva* [Satellite in Kyiv: an Illustrated Guide to Kyiv and its environs: with an address section, Phototype Views and a Plan of Kyiv] (1912). Izd. 8-e S. Boguslavskago, ispr. i dop. D. Margolinym. Kiev: Tip. 1-j arteli pech. dela. [In Russian].
19. *Sputnik po g. Kievu: illjustrirovannyj putevoditel' po Kievu i ego okrestnostjam: s adresnym otdelom, fototipicheskimi vidami i planom g. Kieva* [Satellite in Kyiv: an Illustrated Guide to Kyiv and its Environs: with an Address Section, Phototype Views and a Plan of Kyiv] (1908). Izd. 4-e S. Boguslavskago, ispr. i dop. D. Margolinym. Kiev: Progress. [In Russian].
20. *Sputnik po g. Kievu: illjustrirovannyj putevoditel' po Kievu i ego okrestnostjam: s adresnym otdelom, fototipicheskimi vidami i planom gor. Kieva.* Izd. 8-e S. Boguslavskago, ispr. i dop.

- D. Margolinym* [Satellite in Kyiv: an Illustrated Guide to Kyiv and its Environs: with an Address Section, Phototype Views and a Plan of Kyiv] (1913). Kiev: Tip. 1-j arteli pech. dela. [In Russian].
21. *Nagljadnyj plan g. Kieva, putevoditel' i spravocnaja knizhka. Kiev, ego svjatyni, drevnosti, pamjatniki, dostoprimechatel'nosti i okrestnosti* [Visual Plan of Kyiv, Guide and Reference Book. Kyiv, its Shrines, Antiquities, Monuments, Sights and Surroundings] (1915) / sobstv. izd. A. Maksimova. Kiev: Chokolov. [In Russian].
 22. *Perspektivnyj plan g. Kieva, putevoditel' i spravocnaja knizhka. Kiev, ego svjatyni, drevnosti, pamjatniki, dostoprimechatel'nosti i okrestnosti* [Perspective Plan of Kyiv, Guide and Reference Book. Kyiv, Its Shrines, Antiquities, Monuments, Sights and Surroundings] (1916) / sobstv. izd. A. Maksimova. Izd. 3-e, dop. i uluchsh. Kiev: Chokolov. [In Russian].
 23. *Kiev: Spec. sb. torg.-prom. firm dlja spravok po vsem otraslam kommercii i professij: II. putevoditel' : Vse vazhn. adresa, spravki i svedenija* [Kyiv: Spec. Collection of Trades.-Prom. Firms for Information on all Branches of Commerce and Professions: II. Guide: Everything is Important. Addresses, References and Information] (1904). Kiev: G.K.T. [In Russian].
 24. Sherockij, K. (1917). *Kiev. Putevoditel' [Kyiv. Guidebook]*. Kiev: Kul'zhenko. [In Russian].

Shevchuk T. Circumstances of the Opening of the Polytechnic Institute in Guides to Kyiv (1900 – Early 20th Century).

In the 19th and at the beginning of the 20th century. in Kyiv, a city that attracted many visitors, nationwide trends in the development of the coal, metallurgical, machine-building, light, food industry, and agriculture industries were marked, and at the same time, there was a lack of engineers, agronomists, and technicians. Against this background, there was an urgent need to establish a higher institution of technical education in Kyiv, which became the Kyiv Polytechnic Institute, opened in 1898. At the same time, it was during this period that tourism, which before was rather a supplement to pilgrimage, gradually grew into a mass one, and accordingly, guides, as a publication outlining noteworthy routes, became more and more popular. Therefore, it is important to trace how the new university entered the sphere of attention of visitors to the city, and what role the authors of guidebooks – valuable comprehensive sources on the history of everyday life in the city – played in this. The article examines the peculiarities of coverage in Kyiv guidebooks of the circumstances of the opening of the Kyiv Polytechnic Institute. It can be concluded that the most information about the circumstances of the opening of the Kyiv Polytechnic Institute is contained in those guides (except K. Svirskiy) that were published immediately after the opening of this educational institution (in 1900 and 1901), although one of them – a reprint of M. Sementovskiy – in the first in the first turn it was aimed at pilgrims, and only in the second – at social guests of the city. Probably, the compilers sought to record as accurately as possible the still unfinished process unfolding before them. V. Chekhovsky, who openly positioned his work as dedicated to the modern features of the Kyiv of that time, disclosed in it the main, in his opinion, prerequisites and key aspects of the establishment of the institute from planning to the implementation of a concrete project, and among the most prominent persons involved, he did not overlook those ethnically related to Poles, but did not exaggerate their role. Later editions do not go beyond the placement of information, according to the authors, most important for average travellers. Even in the most succinct coverage of events, the importance of the role of donations from private individuals is noticeable, sometimes with an indication of the cost of the project.

Keywords: *Kyiv at the end of the 19th – early 20th century, educational institution, everyday life, microhistory, Kyiv Polytechnic Institute, traveller.*